

IDEA SLOVANSKEJ VZÁJOMNOSTI V INTERPRETÁCII PREDSTAVITEĽOV NOVEJ ŠKOLY

MARCEL MARTINKOVIČ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

MARTINKOVIČ, M.: The Idea of Slavic Solidarity in the Interpretations of the Representatives of the „New School“
FILOZOFIA 60, 2005, No 10, p. 804

The idea of Slavic solidarity served in the 19th century often as a means for reaching the cultural equality of particular Slavic nations. However, the representatives of the "New School" expanded its primarily cultural legacy (J. Kollár) also on the political collaboration of the Slavs. Their objective was a gradual national and civic emancipation within the given frontiers of Austria-Hungary. Its new meaning was the Hungarian patriotism as a uniting civic basis for national and cultural diversity. By including the anew articulated idea of Slavic solidarity into their liberal political program they created favourable conditions for the collaboration of Slavic nations on a civic basis. This program was in clear opposition to the idea of the political panslavism proclaimed by Russia.

Idea Slovanstva bola najmä v priebehu 19. storočia v rozdielnej miere ústrednou myšlienkou v spoločensko-emancipačných procesoch jednotlivých slovanských národov žijúcich v Rakúsko-Uhorskej monarchii. V našej kultúrnej tradícii môžeme nájsť jej primárny ideový základ najmä v Kollárom sformulovanej všeslovanskej literárnej vzájomnosti. Ani jej koncepcia sa však v priebehu politického a spoločenského vývoja nevyhla obsahovým zmenám tak, ako to zodpovedalo daným kultúrnym podmienkam a politickým požiadavkám národotvorných elít. Z tohto dôvodu nie je prekvapujúce, že aj reprezentanti Novej školy – ako propagátori alternatívneho prístupu k národotvornému procesu Slovákov – pristúpili k preformulovaniu tejto významnej myšlienky z diela Jána Kollára¹ a k jej osobitému zapracovaniu do svojej politickej stratégie.

Nová perspektíva slovanskej vzájomnosti. Predstavitelia Novej školy, ktorí boli v rokoch 1868 – 1874 združení okolo redakcie *Slovenských novín*, nadviazali v rámci svojho občianskeho programu národnej emancipácie aj na ideu slovanskej vzájomnosti. Jej obsah však reinterpretovali a propagovali v širšom, najmä politickom kontexte. Jeho významnou súčasťou sa okrem iného stal aj nový náhľad na prob-

¹ V súvislosti s analyzovaním filozofického a politického rozmeru literárnej vzájomnosti Jána Kollára, dávame do pozornosti štúdie E. Városová: „Kultúrny nacionalizmus Jána Kollára“ [9]; T. Pichler: „Skryté a nechcené politikum slovanskej vzájomnosti (koncepcia Jána Kollára)“ [6].

lematiku Slovanstva, ktorý publikoval Ján Palárik v stati *O vzájomnosti slovanskej*.² V nej otvorene charakterizuje slovanskú spoluprácu aj v rámci spoločných politických požiadaviek – uznania rovnoprávnosti a slobodného vývinu slovanských národov. Zdroj vzájomnej kooperácie nachádzal v „centripetálnej snahe“³ Slovanov, ktorá vo svojej novej podobe mala zdôrazňovať nielen význam kultúrnej spolupráce jednotlivých slovanských „kmeňov“, ale aj z nej vyplývajúce politické a celkovo spoločenské konzekvencie. Palárikova kritika Kollárovej slovanskej vzájomnosti sa z tohto dôvodu koncentrovala najmä na jej formu, ktorá ohraničovala spoluprácu Slovanov na vzájomné podporovanie a rozvoj literatúry v štyroch hlavných slovanských jazykoch. Takúto redukovú formu slovanskej vzájomnosti označil za škodlivú mystifikáciu, pretože obchádzala jej prirodzenú náplň a súčasne bola častou príčinou vzájomných nedorozumení. Nejasná artikulácia jej cieľov bola podľa Palárika následne prvkom, ktorý spätne spochybňoval samotnú myšlienku a jej význam. Z tohto dôvodu pristupuje k jej novému definovaniu a za jej fundament určuje „spoločné (vzájomné) podielubranie všetkých kmeňov slovanských v ich opravdivých národných záujmoch a snahách. Záleží ona vo vzájomnom podporovaní všetkého toho, čo k národnému vývinu a vôbec k hmotnému a duchovnému blahu každého jednotlivého kmeňa dopomáha“ ([5], 183 – 184). Rozšírenie jej záberu okrem literárnej a kultúrnej roviny aj o ďalšie formy spolupráce malo podľa Palárika priniesť zlepšenie vzájomných vzťahov, keďže tie mali súčasne rovnaké politické ciele – zákonné uznanie individuálnych, občianskych a kultúrnych, skupinových práv pre všetky slovanské národy žijúce v monarchii.⁴

Národne individualizačný prístup Novej školy – ktorý je prítomný aj v redefinovaní myšlienky slovanskej vzájomnosti – primárne čerpá z jej politického programu postupnej občianskej aktivizácie v hraniciach uhorského štátu. Jej politický prog-

² Pozri príspevok „O vzájomnosti slovanskej“, ktorá bola po prvýkrát v celom znení uverejnená v almanachu *Lipa* v r. 1864 ([5], 173 – 190). Problematiku vydania len 1. časti Palárikovej štúdie v obnovenom *Sokole* a jej uceleného znenia až v roku 1864 v *Lipe* na pozadí ideových sporov s Viliamom Pauliny-Tóthom o politický zmysel slovanskej vzájomnosti čitateľne podáva článok neznámeho autora „Slovanská otázka a Ján Palárik“ ([8], 5 – 9).

³ Mal tu na mysli integrálne úsilie jednotlivých „slovanských kmeňov“ realizovať spoločný cieľ, ktorý bol artikulovaný ako slobodný vývoj v rámci štátom garantovaných hraníc národnej a občianskej emancipácie.

⁴ Vo veci odmietnutia politického separatizmu sa Palárik stotožňuje s Kollárovou predstavou realizácie idey slovanskej vzájomnosti, ktorej cieľ nevidí v zabezpečení politickej jednoty Slovanov, ale v spoločnom smerovaní spolupráce, „aby každý jednotlivý kmeň pod svojou zvláštnou vládou čím väčšej národnej samostatnosti, samosprávy a slobody si dobýval alebo zvláštnu samostatnú a slobodnú obec s druhými rovnako samostatnými a slobodnými obcami slovanskými nijakým iným, iba dobrovoľným zväzkom... tvoril“ ([5], 184). Túto skutočnosť potvrdzujú aj ďalšie Palárikove články, v ktorých odvodzoval význam štátu a vlády od jej schopnosti inštitucionálne zabezpečiť jednotu a slobodný vývoj v ňom obsiahnutých národných kolektívov, resp. častí. Bližšie pozri napr. súbor jeho článkov „Účel Austrie pod centralizmom a dualizmom.“ In: *Slovenské noviny* I, 1868, č. 33, č. 34, č. 38, č. 39, č. 42. Viac len in: *SN* I, 1868, č. 33, č. 34, č. 38, č. 39, č. 42.

ram následne zdôrazňuje význam osvety a realizáciu zákonne garantovanej rovnoprávnosti a politickej slobody, ktoré sú podľa nej základnými atribútmi občianskeho života. Keďže filozofickými zdrojmi a východiskami predstaviteľov redakcie *Slovenských novín* sú najmä práce Ch. de Montesquieua a J. S. Milla,⁵ je pochopiteľné, že reflexia nevyhnutnosti aktívneho rozširovania občianskeho povedomia je u nich pertraktovaná so stále väčšou naliehavosťou.

Teória slovanstva sa tak stáva v politickom náhľade Novej školy už nie hlavnou, ale doplňujúcou myšlienkovou platformou, ktorá mala umožniť rozmach vzájomnej spolupráce národných hnutí na podklade vyššie uvedeného spoločného cieľa – zrovnoprávnenia národných spoločenstiev. Kooperáciu v oblasti rozvoja nielen kultúrnych, ale aj politických vzťahov bolo podľa nich potrebné založiť na báze dobrovoľnosti, dialógu a slobody spolčovania.

Liberálny prístup, ktorý sa zakladal na zdôrazňovaní významu slobody prejavu, tlače, plurality náhľadov a na rešpektovaní individuálnej slobody a zodpovednosti, bol u nich viditeľný ako pri zachovaní jednotného národotvorného cieľa,⁶ tak aj v rozprave o prínose myšlienky slovanskej vzájomnosti. Mocenská centralizácia a násilná kultúrna homogenizácia bola pochopiteľne z tohto stanoviska považovaná za porušovanie prirodzeného práva, z ktorého odvodzovali rešpektovanie slobodného a autonómneho vývinu subjektov v rámci spoločného, uhorského politického celku.⁷ V jeho hraniciach Palárik odmieta štátom podporovanú asimilačnú politiku založenú na hegemonii jednej – kultúrne odlišnej – časti obyvateľstva nad ostatnými. Ako jej alternatívu navrhuje slobodnú kooperáciu medzi národmi Uhorska. Tento koncept nachádza svoje vyjadrenie aj v interpretácii významu idey slovanskej vzájomnosti, čo dokazuje aj jeho nasledujúca úvaha. „Vzájomnosť slovanská v pokoji necháva cudzie národy a vlády, neruší právo druhých... len to chce, aby aj právo slovanských národov druhými, menovite panujúcimi vládami šetrené a národný Slovanov vývin a blahobyt v štátoch, v ktorých bývajú, zabezpečený bol.“ ([5], 184) Treba však pripomenúť, že ani sám Palárik neprispeľoval slovanskej vzájomnosti v takomto širšom ponímaní zvlášť politickú povahu, keďže ona, ako sám píše „medze mravnosti a prirodzeného práva neprekračujúc, k napomáhaniu národného blaha všetkých slovanských kmeňov smeruje“ ([5], 184).

Integrujúca idea uhorského vlastenectva. Vzhľadom na skutočnosť, že politický program Novej školy sa opieral najmä o princíp občianskej rovnoprávnosti, ktorej legitimitu odvodzovali jej predstavitelia od spoločnej príslušnosti k Uhorské-

⁵ Bližšie pozri in: ([4], 768 – 769).

⁶ Najčastejšie heslo, ktoré artikulovalo charakter ich liberálneho národotvorného stanoviska – „V nevyhnutných veciach jednota, v pochybných sloboda“ – ([5], 181), môžeme nájsť v celom rade ďalších článkov Slovenských novín.

⁷ Myšlienku nivelizácie, ktorá sa začala presadzovať do spoločenského života po Francúzskej revolúcii, pokladali reprezentanti programu Novej školy v rámci politického a kultúrneho rozvoja Uhorska za nebezpečnú. V tomto kontexte pozri súbor článkov Jána Mallého „Šľachta a národ.“ In: *SN* II, 1869, č. 46, č. 47, č. 49, č. 52 a *SN* II, 1869, č. 124.

mu štátu, stala sa idea uhorského vlastenectva ústrednou myšlienkou v ich programe. V projekte občianskej a národnej aktivizácie ľudových vrstiev a šírenia národného povedomia im umožnila aplikovať pôvodnú štúrovskú tézu „jednoty odlišného“, ktorá súvisela v pôvodnom kultúrnom kontexte s ideou slovanstva, nielen na politické účinkovanie slovenskej národnej elity, ale následne ju rozšíriť na celý spoločenský život v Uhorsku.⁸ „My hovoríme 1., že pravá vernosť štátu uhorskému (našej to vlasti) nepožaduje a požadovať nemôže od nás, aby sme sa stali nevernými samým sebe, a aby sme svoje slovenské záujmy zjavne a horlivo nezastávali. My hovoríme 2., že krajinské národy... povinné sú svoje záujmy obapolnou ustuplivosťou tak vyrovnáť, aby žiaden z nich nemusel ponosovať sa na krivdu. Bo len takto môžu svorne spolu nažívať v čas pokoja a v čas nebezpečie brániť si vlast' s rovnakým oduševnením.“⁹ Idea uhorského politického národa¹⁰ mala viesť štátnych predstaviteľov, podľa ústavnej paradigmy amerického národa, k skutočnému uznaniu kultúrnej plurality a následne k prijatiu takých práv, ktoré by jednotlivým kultúrnym národom zabezpečili pri zachovaní integrity štátu rozvoj osobitých národných špecifik. Hlavnou úlohou vlády ako inštitúcie zaisťujúcej rozvoj celej spoločnosti bolo podľa niektorých prispievateľov *Slovenských novín* zabezpečiť vzdelávací systém Uhorska tak, aby zachovával a rešpektoval jednotlivé materinské jazyky vo vzdelávacom procese a zlučoval ich záujmy v oblasti vyšších vzdelávacích ústavov. Nepodpísaný autor článku *Národné školstvo a cirkev!* to vyjadril na pozadí riešenia problematiky vzťahu štátneho a konfesijného školstva nasledovne: „Výchova je nie len predmetom ale práve povinnosťou štátu.“¹¹

Z toho vyplýva, že politická činnosť Novej školy bola orientovaná v zmysle ohajoby legitimacy Uhorského štátu ako entity, ktorá bude rešpektovať kultúrnu a národnú pluralitu, ktorá by sa vzťahovala aj na slovanské národy. V takejto podobe ho považovali za garanta národného rozvoja, ktorý pri zachovávaní už vtedy platných zákonov v otázkach občianskej rovnoprávnosti a pri ich postupnom rozširovaní na celé obyvateľstvo mohol vytvoriť vyššiu občiansku jednotu záujmov. Ich patriotizmus vychádzal zo spomenutej tézy štátnej stability a z uvedomenia si jej väzby na myšlienku individualizujúceho sa národného a občianskeho života, s ktorým sa spájali možnosti slobodného vývoja celej spoločnosti pri zachovaní kritéria kultúrnej

⁸ Dokladom vlasteneckého prouhorského stanoviska predstaviteľov Novej školy je množstvo príspevkov, ktoré reflektujú ideu občianskej rovnoprávnosti ako prostriedok na upevnenie politickej stability Uhorska. Tento prístup má celospoločenský význam aj pre ostatných politických činiteľov Uhorska. Politický rozmer vlastenectva vychádza z už spomenutej vzájomnej rovnosti zákonných nárokov všetkých občanov a národnostných spoločenstiev, lebo len tie môžu následne prispieť v recipročnom vyvážení jednotlivých záujmov k rozvoju spoločnej vlasti. To znamená, že politická, občianska rovnosť podporuje aj národnú rôznorodosť pri zachovávaní autonómnych sfér kultúrneho rozvoja zo strany štátu.

⁹ „Svornosť – ina odvetá.“ In: *Slovenské noviny* VI, 1873, č.153. Bližšie len in: *SN* VI, 1873, č. 153.

¹⁰ Bližšie pozri in: ([4], 771 – 774).

¹¹ In: *SN* V, 1872, č. 160.

a politickej rozličnosti. „Opravdivé vlastenectvo záleží v tom, že sa každý člen vlasti s telom aj dušou toho zaujíma, aby svoju vlasť na čím vyšší stupeň jak hmotného blahobytu tak duševného pokroku pozdvihnúť mohol... Vlasť uhorskú obývajú, ako známo, národy rozličného jazyka a tak je povinnosťou každého z týchto národov, starať sa o svoju domovinu, o svoj ľud, a pozdvihnutím samého / seba prispieť k zveľadeniu veškeréj vlasti. Toto všetko sa ale len pomocou materčiny stať môže. Jednému národu cudziu reč natískať, to je najväčšie barbarstvo, Herder vraví: ‚Žiadna väčšia škoda nepripraví sa národu, ako keď sa mu ukradne národný rás a reč.‘ (Herders werke zur schonen literatur).“¹²

Spojitosť ideí kultúrneho, resp. jazykového nacionalizmu – v zápase o rovnoprávne postavenie všetkých občanov Uhorska v oblasti kultúry a vzdelávania – a myšlienok občianskych práv pri zachovaní integrity monarchie mala poskytnúť predstaviteľom Novej školy východiskovú bázu pre efektívnejšiu mobilizáciu slovensky hovoriaceho obyvateľstva a umožniť myšlienky národného uvedomenia formulovať bez akejkoľvek spojitosti s ideou politického separatizmu, ktorá je súčasťou nacionalizmu ako politického princípu. Takto zvolený prístup pri postupnom aktivizovaní všetkých vrstiev slovensky hovoriaceho obyvateľstva bol v daných podmienkach politického diania v Uhorsku jednou z málo možností, ako deklarovať lojálny vzťah k štátu, a pritom sa legitímnym spôsobom snažiť zabezpečiť realizáciu platných právnych noriem v oblasti národnostného školstva.

Slovanská vzájomnosť verzus politický panslavizmus. Myšlienka slovanskej vzájomnosti mohla byť podľa Novej školy politicky akceptovateľná na pozadí rozvoja vedomia občianskej participácie a slobodného, autonómneho rozvoja jednotlivých slovanských „kmeňov“ v rámci už existujúcich štátnych celkov. To bola možnosť, ako jej obsah transponovať do polohy negujúcej ideu politického panslavizmu, keďže toto riešenie nezodpovedalo ich predstavám o spolupráci, ktorá je založená na individualizujúcom národno-emancipačnom úsilí jednotlivých slovanských národov. Vzhľadom na to, že politické ciele Slovanov boli často zámerne dezinterpretované – víziou štátnej jednoty pod mocenskou záštitou Ruska –, činnosť Novej školy sa koncentrovala aj na úsilie vymedziť sa voči takémuto cieľu slovanskej vzájomnosti, ako aj proti tendencii vo vnútri Slovanstva presadzovať takúto jej podobu. Vtedajší ruský absolutizmus totiž vôbec nebol schopný rešpektovať základné politické práva a občianske slobody, a preto sa dalo predpokladať, že by v jeho hraniciach došlo aj

¹² „O nás a o nich.“ In: *SN* VI, 1873, č. 72. Uhorsko je ako polyglotná krajina a zároveň vlasť Slovákov spomínaná v množstve článkov Slovenských novín. Z tohto dôvodu spomeniem len niektoré. V stati „Česko a my“ J. N. Bobulá napr. v zmysle vyššie načrtnutého kontextu píše: „My sme tu síce ešte dnes národom utlačeným, ale pokroky činniacim; My sme národom, ktorý menuje vlasť uhorskú svojím štátom; tento štát je náš a my sme povolani v prvom rade obraňovať ho a rozhodovať nad jeho osudom. Národ slovenský sa nedopustí takej hluposti, aby sa zriekal svojej vlasti... aby sa nezaujímal svojich najsvätejších práv.“ In: *SN* IV, 1871, č. 147.

k popretiu takej formy idey vzájomnosti, ktorá rešpektovala princíp rovnoprávnosti a slobodného národného vývoja.¹³ Takúto mienku prezentovali okrem Jána Palárika aj Ján N. Bobula, Ján Mallý či Koloman Banšel v množstve článkov v Slovenských novinách, kde explicitne formulovali nezlučiteľnosť ich poňatia idey slovanskej vzájomnosti s takouto formou hegemonisticky interpretovaného, politického panslavizmu. Jeho zdroj rozpoznávali v zastaralej interpretácii slovanskej vzájomnosti, ktorá sa mýticky upínala na Rusko ako na jediný štátny útvar Slovanov, pričom nereflektovala svojbytnosť jednotlivých slovanských národov a ich kultúrne a politické špecifiká. Ján N. Bobula v stati *Nezaslúžená chvála*, v kontexte politického vymedzenia sa vo vzťahu k politickému panslavizmu, ktorého metou bola politická integrácia slovanstva pod štátnou hegemoniou ruského národa, napísal: „Nežijeme preto, že sme sa boli panslavizmu chopili, ale žijeme preto, že účinkujeme v našom národe a za náš národ samostatne. A preto toto sme neupadli – a už ani neupadneme duševne. Naopak to môžeme povedať, že práve vtedy by sme boli upadli, keby sme sa boli vrhli v náručie ideji politického panslavizmu; a práve politický panslavizmus by bol – nie zabezpečovateľom našich národných práv a našej národnej individuality, ale jej ničiteľom.“¹⁴

Nosným ideovým prínosom Novej školy je zdôraznenie národnej osobitosti, „kmeňovitosti“ ako podstaty slovanskej vzájomnosti a kultúrnej rôznorodosti Slovanov.¹⁵ Tá sa stáva v prípade zosúladenia s ideou uhorského vlastenectva obohacujú-

¹³ Palárik nemožnosť takejto politickej integrácie pod vtedajším cársym Ruskom vyjadril nasledovne: „Nemôžeme tajiť pred svetom, že naša vzájomnosť slovanská aj ruský kmeň sťa najväčšiu ratolesť Slovanstva v sebe zaviera, ba z ohľadu literárneho obzvláštnu našu pozornosť a náklonnosť ruský kmeň zasluhuje; v ohľade však politickom má sa rozdiel robiť medzi národom, rovno nám k slobode stvoreným a za ňou bažiacim, a medzi doterajším systémom vlády, vzájomnosti slovanskej najvyšš odporným.“ ([5], 191 – 192) Dôvodom jeho skepsy vo vzťahu ku kľúčovej úlohe Ruska pri národno-emancipačných snahách jednotlivých slovanských bola historicky zdokumentovaná nezlučiteľnosť konštitucionálneho spojenia slobodného poľského kráľovstva a ruského absolutizmu. Poľsko pod vládou Alexandra I. v r. 1815 získalo slobodnú ústavu a jej jednostranné vypovedanie zo strany Mikuláša I. viedlo k povstaniu Poliakov proti Rusku v r. 1830. Na tom Palárik demonštroval nemožnosť mocensky zjednotiť Slovanov, pretože majú vo svojej kolektívnej identite hlboko zakotvenú „svoju kmeňovitosť“ a smerovanie k národnej slobode. Bližšie pozri ([5], 187 – 189).

¹⁴ In: *SN* II, 1869, č. 8.

¹⁵ Palárik reflektoval kmeňovitosť ako zásadný prostriedok na dosiahnutie národnej slobody. Pozri „Slovanská otázka a Ján Palárik“ ([8], 164 – 165). Rozdielnosť Palárikovho vnímania významu individualizácie slovanských národov je v porovnaní s náhľadom napr. J. Kollára zjavná. Zatiaľ čo prvý ju obhajoval, druhý sa ju snažil obmedziť definovaním štyroch hlavných kmeňov. Tento prístup už síce nenájdeme u L. Štúra, ktorý individualizačný proces jednotlivých slovanských národov jasne filozoficky odobroval, ale jeho obhajoba particularity slovanských národov – princípu „jednoty v mnohosti“, ho v konečnom dôsledku viedla (pod vplyvom Hegela) až k jej následnému popretiu ako nevyhnutnej súčasti následnej dejinnej syntézy (pozri *Slovanstvo a svet budúcnosti*).

cim prvkom pre všetky národy Uhorska. V článku *Dušečná atmosféra našej doby* formuluje jej autor v spojitosti s kultúrnym pluralizmom ako prirodzenou súčasťou spoločenského vývoja monarchie nasledovnú myšlienku: „Jako rozdielnosť výrobkov podporuje materiálny obchod zemí, tak podporuje rozdielnosť jazykov duševnú výmenu národov. Vysoký stupeň vzdelania zeme i ducha je výsledkom rozmanitosti, nie ale jednotvárnosti... Partikularizmus jej národov – osobito slavianskych – je zárukou jej jestvovania; soslabiť ho, bolo by toľko, čo zmraziť seba samého, vychovať panslavizmus, zreknúť sa moci vo prospech Ruska.“¹⁶

Vízia Uhorska, ako multikultúrnej krajiny. Z uvedených myšlienok možno vyčítať, že ústredným problémom monarchie v druhej polovici 19. storočia bola otázka usporiadania a politického zjednotenia jednotlivých kultúrne sa diferencujúcich častí krajiny. Politická neschopnosť vtedajších mocenských elít akceptovať národnú pluralitu ako východiskový prvok rozvoja spoločnosti bola viditeľným problémom, ktorý latentne determinoval vývoj Uhorska a jeho transformáciu na občianskych základoch. Do politickej diskusie, ktorá sa viedla okolo problému riešenia štruktúry štátu a vládnej moci, sa podstatnou mierou zapojila aj redakcia Slovenských novín. V úvahách jej prispievateľov zastával štát – napriek čitateľným liberálnym, filozofickým zdrojom Novej školy (Ch. Montesquieu, J. S. Mill) – významnú, aktívnu úlohu, a to z dôvodu jeho nevyhnutnej účasti na procese občianskej emancipácie ľudu. Jeho zavŕšením mala byť podľa predpokladov Novej školy vytvorená občianska jednota, ktorá mala zastrešovať kultúrnu a jazykovú rôznorodosť. Tento politický projekt predpokladal odklon od čisto abstraktných filozofických náhľadov na spoločnosť. Potrebu politického realizmu dokladá vo vzťahu k stabilite štátu ako aktéra medzinárodných vzťahov a jeho vnútorného, stále sa rozrôzňujúceho vývinu aj Ján Mallý. Vo svojom článku *Programné myšlienky* reaguje na názor, že historické tendencie vývoja štátu a národa sú v súlade, a teda pre spoločnosť priaznivé len v prípade kultúrnej homogénneho celku, nasledovne. „Považuje-li jich len holo (abstraktne), nenajde jich pomer určitý... U nás v Uhorsku považujú sa ony za novších časov skutočne v tomto abstraktnom svetle, čo vzájomné nenávisť... oproti celému dávnejšiemu dejepisu vlasti našej. Chceť medzitým holé, jednostranné zásady postaviť za merítko skutočného, tisícerymi prúdami pospájaného života –, je počínanie logicky nepravé.“¹⁷ Ďalej zdôrazňuje, že v dejinnom vývoji Uhorska je realita z hľadiska zachovania národnej rôznorodosti a rozvoja kultúrnych špecifik práve opačná. „Čím prebudiljší... národ, tým väčšiu silu poskytnúť je v stave štátu v rozhodnom okamžení. Preto je národný vývin sám sebou štátnemu soslilneniu priaznivý, ba tvorí túto silu z väčšej časti on sám... Jestli sa teda v takomto štáte národnia prebudilosť a štátna ideja vo vzájomnej svornosti spojá: má takýto štát dvojnásobný prúd najvýznamnejšej životnej sily... Aby sa toto docielilo, nesmia národy požadovať nič okrem vzdelanostného a hospodárskeho vývinu, a užívanie svojej reči vo verejnom živote po tú mieru, po-

¹⁶ In: SN III, 1870, č. 8.

¹⁷ In: SN VI, 1873, č. 4.

kiaľ ona nepresahuje jich domorodé hranice, alebo osobnú zákonom zaručenú hranicu.“¹⁸

Štát ako primárne politická entita by podľa tohto náhľadu mal byť pozitívnym zastrešením národnej a kultúrnej existencie a jej rozvoja, keďže tvorí inštitucionálny prvok spoločnosti, ktorý môže odvodzovať svoju legitimitu a paralelne aj svoju moc od „trvalého oduševnenia“; „neústupného vzdoru“ a „národnej prebudilosti“¹⁹ jednotlivých, v sebe združených a kultúrne rozdielnych spoločenstiev. Podľa náhľadu prispievateľov Slovenských novín je v kompetencii štátu resp. jeho vládnych elít, aby zabezpečili rovnoprávne postavenie všetkých občanov tak, že bude garantom slobodného vývoja jednotlivých častí v prospech spoločného dobra, t. j. v konečnom politickom dôsledku – moci a stability celku. Jednota v rozmanitosti založená na slobode jednotlivca a jeho spoluzodpovednosti za vývoj celej spoločnosti je podľa Novej školy najlepším spôsobom konsolidácie spoločenských pomerov v Uhorsku. Nie politická a kultúrna homogenizácia a centralizácia štátu, ale zohľadnenie rozdielnych potrieb jednotlivých národných spoločenstiev, ktorých spôsob života odráža dovtedajší rozdielny historický a kultúrny vývoj. Cesta k takejto forme multikulturalizmu však potrebuje zásadné zmeny v štátnom práve, ktoré sa následne odzrkadlia aj v procesnom a civilnom živote spoločnosti. Autor článku *Juristický kongres* to vyjadril nasledovne: „Presvedčenie národov uhorských je: že privatné právo (Privat recht) až vtedy možno napraviť v krajine uhorskej, keď bude zmeneno, obnovené i napraveno državné právo uhorské (Staatsrecht), t. j. keď Uhorsko bude spoločnou domovinou národov uhorských a nie výlučne ‚Magyarországom‘... Želáme si toto srdečne, bo jako hovorí Montesquieu: ‚právo je životom‘, dnes ale jestvovanie každého národa závisí od ducha a od rozvoju síl postupujúcich s duchom času.“²⁰ Rozvoj ducha, pritom vnímali v rovine neustáleho rozširovania vzdelanosti, národného a občianskeho povedomia v hraniciach uhorského vlastenectva na základe rovnoprávnosti a slobody ako primárnych ideových predpokladov realizácie aj myšlienok slovanskej vzájomnosti.

Občianska rovnoprávnosť je teda identickým východiskom pri rešpektovaní kultúrnej autonómie a tvorí u Slovanov tú zhodu záujmov, ktorú už Palárik formuloval ako najlepšiu platformu pre spoločnú kooperáciu. Takto definovaný panslavizmus „nie je nepriateľom druhých národov a ich slobody, ale, pravda, ich nadvlády, ktorú si nad národmi slovanskými osobujú. Opravdivého panslavizmu smer je čisto liberálny, bo každá nadvláda či fyzickej, či mravnej osoby nad druhou je účinok násillia a nasledovne bezprávie, utláčanie, otročenie, ktoré v riši opravdivej slobody miesta mať nemôže!“ ([5], 192)

Slovanská vzájomnosť – teória a skúsenosť. Idea slovanskej vzájomnosti sa namáhavo dostávala z teoretickej roviny do praxe. Často zostávala v deklaratívnej

¹⁸ In: SN VI, 1873, č. 4.

¹⁹ In: SN VI, 1873, č. 4.

²⁰ In: SN III, 1870, č. 135.

a symbolickéj roviny. Aj táto skutočnosť viedla reprezentantov Novej školy k upevneniu presvedčenia o primárnom význame sformovania a propagácie vlastnej národnej identity a jej reprezentácie, ktorá jediná mohla byť relevantnou súčasťou politickej diskusie o zabezpečení národných práv. J. N. Bobula v spojitosti s významom mobilizácie vlastného národného povedomia a myšlienky slovanskej vzájomnosti upozorňuje okrem nevyhnutnosti spoločných záujmov aj na požiadavku uvedenia si zmyslu vlastnej kolektívnej identity, ktorá by národné spoločenstvo sformovala do politicky významnejšej podoby. „Jako nikdy v politickom živote, tak ani dnes sa neodvolávame na rodnú bratskosť, bo dobre známe, že v politike rovné záujmy ovšem vždy spolu kráčajú, ale nie i rovní bratia, bez spoločných rovných interessov... Bo o tom bud'me presvedčení, že dokiaľ sme my nie jednotkou, faktorom v živote, do tých čias nám žiadna rodná bratskosť, a tak ani česká, žiadna slovan-skosť nespomôže.“²¹ Tento cieľ narážal na všeobecne nízku vzdelanostnú úroveň obyvateľstva a z nej vyplývajúcu neschopnosť vlastnou korporatívnou aktivitou si zabezpečiť svoju existenciu. Šírenie osvety ako primárneho národotvorného prostriedku sa tak stáva neoddeliteľnou súčasťou aj myšlienky slovanskej vzájomnosti. Keďže realizácia idey slovanskej vzájomnosti v náhlade Novej školy tiež predpokladala vyšší stupeň kooperácie, jej uskutočnenie bolo možné len za predpokladu zvýšenia vzdelanostnej úrovne ľudu a uvedenia si prínosu postupného národného a občianskeho vývoja. „Pred nami je len tá najzdľhavejšia, ale môžeme povedať i naj-istejšia cesta. Musíme našu slovenskú massu vzdelat', a len keď túto massu vzdeláme,

²¹ „Česko a my.“ In: *SN* IV, 1871, č. 147. Rozdielnosť v predstavách a záujmoch Slovanov bola často príčinou toho, že reálny obraz slovanskej vzájomnosti nezodpovedal idealizujúcim predstavám o jednote cieľov, ktoré sa vnímali často s rôznou vážnosťou. Články Slovenských novín prinášajú množstvo dôkazov tejto disparitnosti. Napr. *SN* IV, 1871, č. 155 v článku pod názvom *Rusíni v Haliči* prinášajú správu o snahe Rusínov zabrániť prijatiu poľsko-nemeckého vyrovnania s následným vznikom politickej autonómie. Dôvodom boli ich obavy z poľského útlatku a neochoty priznať im rovnoprávnosť. Oproti takýmto prejavom nedôvery v rámci Slovanstva môžeme nájsť aj úplný opak, ktorý bol viditeľný v úsilí maximalizovať vzájomnú spoluprácu, pričom jej najvyzdvihovanejšou formou bola finančná výpomoc. Pozri *SN* V, 1872, č. 1 a stať „Novoročný dar“, alebo *SN* V, 1872, č. 2, článok „Slováci a Češi.“ Takáto snaha ale nereprezentovala celé spektrum vzťahov slovanských národov. Dokonca nebola bežná ani v rámci vertikálnych väzieb jednotlivých tvoriacich sa národov. Ale aj v rámci takejto jej vrcholnej podoby môžeme čítať kritiku postupov a návrhov smerujúcich k realizácii presadenia jednotlivých národných požiadaviek Slovanov. Dôkazom kritických polemík je aj Bobulov článok *Zlá rada*, kde sa ostro vyjadruje proti návrhu Národných listov, ktoré odporúčajú v roku 1872 Novej škole spojenie s maďarskou ľavicou. Okrem toho, že považuje ich návrh za nereálny, formuluje aj stanovisko o neznalosti uhorských pomerov z českej strany. Následne vyvodzuje záver, že „medzi najbližšími bratmi t. j. čechmi a slovákmi nieto ešte spoločnosti záujmov, a dokiaľ týchto není, dotiaľ všetky naše reči o bratskosti sú prázdnyimi frázami... Ďaleko je od nás, aby sme sa zrovna oddali tej mienke o bratoch čechoch, že by nás len za nástroj chceli upotrebiť ku svojim cieľom; jich postupovanie chceme pripísať radnej tej žalostnej pravdivosti, že neznajú našich pomerov a následkom toho nemôžu ani prikočiť sa hľadaniu ciest za spoločným záujmom.“ In: *SN* V, 1872, č. 5.

staneme sa v Uhorsku znamenitým faktorom. Poneváž ale bratia česi zaiste budú znať, že sú nám po ruke velice skromné prostriedky ku vzdelávaniu, nech podporujú túto vzdelanosť slovenskú.“²² Úspech a rýchlosť realizácie osvetového programu, tak paralelne stála aj na odmytízovaní slovanskej vzájomnosti a na takom presadení jej náplne, ktorá by vychádzala z partikulárnych prejavov slobodnej a dobrovoľnej spolupráce.

Fakt, že v tomto nanovo interpretovanom význame slovanstva sa záujmy slovenskej a napr. českej politickej elity prekrývali, dokladá aj Koloman Banšel. V stati *My a panslavizmus* sa kriticky stavia proti politickému panslavizmu prof. Makuševa a politickému programu istej ruskej strany, ktorá si dávala za cieľ politickú, kultúrnu, náboženskú integráciu Slovanstva pod hegemoniou cárskeho Ruska.²³ Kritiku takto reflektovaného panslavizmu môžeme nájsť aj v českom politickom myslení. V jeho rámci napr. Karel Havlíček Borovský a František Palacký viackrát zdôraznili rozdiel medzi prínosnou slobodnou spoluprácou rovnoprávných národov a nivelizujúcim politickým panslavizmom s hegemonistickou tendenciou, resp. panrusizmom.²⁴

Zhoda v českej a slovenskej interpretácii slovanskej vzájomnosti. Pre myšlienkový odkaz Novej školy je typické rešpektovanie plurality a odlišnosti na základe rovnakých práv a slobôd. Tieto zásady sú popritom oporou aj ich stanoviska k prob-

²² „Zlá rada.“ In: *SN V*, 1872, č. 5. Viac o osvete ako základnej idei spoločenskej emancipácie pozri ([4], 769 – 771).

²³ „V čom záleží tá brilantná ‚bystrozrakosť‘ panslávov? V tom, že hlásajú, aby sa slovaní, nielen sjednotili, ale jedným celkom stali, aby boli nielen jedného srdca, lež aj jednej reči, jednej viery, aby pestovali spoločné písmo, reč a literatúru. Inými slovami... aby sa všetci slovaní rusizovali.“ In: *SN VI*, 1873, č. 89. Jeho ostenatívne odmietnutie obetovať národnú existenciu „ruskému molochu“ je založené na povedomí špecifickosti vlastnej kultúry, z ktorej pramenil jasne definovaný politický cieľ. „My chceme zachovať národnosť svoju, chceme zabezpečiť národu nášmu jeho individualitu, chceme mu vydobíť toľkej významnosti autonómnej a toľkého vplyvu na krajinské záležitosti, koľký v medzách zákona mať môže. Odkiaľ vyplýva, že reagovať budeme s celou energiou národného sebedovedomia proti každému... ktorý by sa opovážil národnosť našu absorbovať.“ In: *SN VI*, 1873, č. 89.

²⁴ Zhodu stanovísk Novej školy a časťou českých politických elít v otázke politického panslavizmu pod ruskou dominanciou potvrdzuje aj list F. Palackého uverejnený v Slovenských novinách, kde v načrtnutom kontexte kritiky panslavizmu ako panrusizmu píše: „Kto myslí že nemôžu traja, alebo viacej ľudí spolu lebo vedľa seba žiť bez toho žeby jeden bol kladivom druhý nákovou, tomu schádza všetek pravý smysel a ponímanosť pre slobodu; on chce panovať a iných potlačovať, sám ale nechce byť slobodným. Jako známo, zvolal už Siéyes k svojim vrstevníkom: ‚Blázní! Chcete byť slobodnými a neviete byť spravodlivými! Sloboda bez mravného základu, bez práva a spravodlnosti je jedine pud dravca, je ľubovôľa a tyranstvo despoty‘... Medzi ľuďmi nemôže obstať sloboda bez spravodlnosti, spravodlnosť spočíva ale v uznávaní a šetrení práv druhého... Nie každému národu prisúdila prozreteľnosť byť veľmi rozsiahlym; ale vo vnútornom – obsahu byť alebo stať sa veľkým, spočíva na vôle a moci každého národa, ktorý úplne nezabúda na svoje humanné určenie.“ „List Fraňa Palackého.“ In: *SN VI*, 1873, č. 89.

lematike slovanskej vzájomnosti, ktorej verzia popiera akúkoľvek podobu politické-
ho alebo iného útľaku. Jej kultúrny, sociálny, ekonomický rozmer preto nemá hrani-
ce, ale jej politický význam je v základe vymedzený uhorským patriotizmom. V sú-
vislosti so slovanskou vzájomnosťou preto často zdôrazňovali vlastenectvo ako pri-
rodzený rámec, v ktorom videli reálnu možnosť jej prínosu. V stati *Slováci a slovan-
stvo* K. Banšel vyjadruje túto jej ohraničenosť nasledovne: „Avšak nielen že s pan-
slavizmom nemôžeme mať žiadnej solidarity (v zmysle všeslovanskej politickej jed-
noty – M. M); my nemáme v politickom ohľade nič do činenia ani s inými slovan-
skými národmi, ktoré nepatria pod korunu svetoštesfanskú. I s uhorskými slovanmi
zdieľať budeme naše politické sympathie len natoľko, nakoľko to sloboda, vlastenec-
ké bratstvo i záujem štátu uhorského požadujú a nakoľko to zákon i jednota štátu
dopúšťa.“²⁵

Idea slovanstva tak v náhľade Novej školy transponuje do dominantnej polohy
najmä politickú spoluprácu Slovanov v rámci Uhorska, ktorá však zároveň nevyluču-
je širšiu kultúrnu výmenu založenú na prirodzenej afinitě. Jej náplň tak súčasne zdô-
razňuje potrebu vlastnej spoločenskej aktivity smerujúcej k zabezpečeniu národnej
existencie, pričom pluralita prístupov zostáva kľúčovým faktorom aj v partnerstve
slovanských národov. Tak to na strane slovenskej politickej elity formuloval
J. Palárik a následne reprezentanti Slovenských novín a na českej strane K. H. Borov-
ský a ním redigované *Národní noviny* a *Slovan* alebo *Pokrok* s významným mysliteľ-
ským vplyvom Riegera a Palackého.²⁶

K dôrazu na princípy slobody a rovnoprávnosti – ako základné atribúty ľudskos-
ti – sa pridáva v národotvornom procese aj akcentovanie idey slovanskej vzájomnosti
ako ideí, ktorá ich plne podporovala. Spolupráca zrovnoprávnených národov Uhorska
je podľa náhľadu Novej školy jednou z reálnych možností, ako riešiť vzniknuté ná-
rodnostné napätie. Z tohto dôvodu aj ich politika zmierenia čerpá okrem iného aj
z myšlienok vyzdvihujúcich ľudskosť ako základný prvok spoločenskej existencie,
ako to artikuloval Banšel, keď napísal, že ak predstavitelia Novej školy „v záujme
vlasti dôraz kládli na sbratanie národov uhorských, postavili... sa na základ čisto
ľudský i všeľudský.“²⁷

²⁵ SN VI, 1873, č. 113.

²⁶ Dôkazom o spoločnom prístupe týchto politických línii k otázke slovanskej vzájom-
nosti v slovenskom a českom myslení v druhej polovici 19. storočia je aj článok Slovenských
novín *„Posel z Prahy“ o nás*. V ňom na polemiku okolo možného opätovného národného spo-
jenia Slovákov a Čechov, ktorú priniesol český časopis *Posel z Prahy*, autor článku v Sloven-
ských novinách cituje český *Pokrok*, ktorý k tejto diskusii – v zhode s náhľadom redakcie SN
– poznamenáva: „Žijeme s nimi (slovákmi) síce v jednej ríši, ale každý v inom štáte a preto
môžeme sa každý domáhať svojho cieľa – národnej slobody – len svojou zvláštnou cestou, to
nám ale nevadí, aby sme k nemu nepospiechali v mnohom ohľade rovnými prostriedkami.
Snahy slovákov o mravné a hmotné pozdvihnutie svojho ľudu zasluhujú plného uznania od
každého vzdelaného čecha.“ In: SN VI, 1873, č. 122. Pozri poznámky č. 4 a č. 15 a Palárikov
prístup k otázke slovanskej vzájomnosti s jeho dôrazom na význam kmeňovitosti.

²⁷ „Sbratanie národov.“ In: SN VI, 1873, č. 116.

Tento politický prístup, ako sme vyššie spomenuli, si zakladal na rešpektovaní kultúrnych odlišností, ktoré podporovali celospoločenskú diskusiu ako prostriedok na rýchlejšie dosiahnutie jednotne prospešného politického cieľa. Z tohto dôvodu môžeme Mallého výzvu „Sostúpme sa nerozborne v jedno, nie k jednakej, ale ovšem spoločnej práci“²⁸ interpretovať v rámci národotvorného procesu, ako výzvu smerujúcu k vytvoreniu občianskej, pluralitnej a demokratickej spoločnosti. V jej vízii sa odráža vedomie mnohotvárnosti a dialógu, ktoré je vždy spoločensky prínosnejšie ako unifikujúce stanovisko.

Existenciu podobnosti medzi východiskovou štúrovskou ideou „jednoty odlišného“ a ponímaním spolupráce jednotlivých slovanských národov u J. Palárika – ako ústredného predstaviteľa politického myslenia Novej školy – a napr. K. H. Borovského potvrdzuje množstvo publikovaných článkov. Jej podstata spočíva v už naznačenom spoločnom dôraze na právo slobodne rozvíjať svoje národné špecifiká.

Konkrétne pri komparácii filozoficko-politických stanovísk K. H. Borovského a J. Palárika sa môžeme stretnúť s rovnakou artikuláciou východísk a záverov v otázkach riešenia problematiky národných požiadaviek, a to najmä v zdôrazňovaní významu konštitúcie a federalizmu pre monarchiu, šírenia osvety, propagácie ideí slobody a rovnoprávnosti či pri definovaní náplne slovanskej vzájomnosti. Do pozornosti dávame najmä Borovského state publikované v Národných novinách (napr. *Federace*) [3] a neskôr v Slovine, kde sa určujúcim v kontexte slovanstva stal príspevok *Slovanská politika*. V ňom okrem iného píše: „Není žádné jednotvárnosti ani v náboženském, ani v politickém ani v literaturním ohledu zapotřebí k této slovanské jednotě a vzájemnosti, nýbrž jenom společné podpory proti společným nepřátelům, a to sice té podpory, jakou okolnosti dovolují. Rozumí se tedy samo sebou, že nás Rusko podporovati ani nemůže, ani nebude v politickém ohledu k dosažení konstitučních práv, za to ale nás podporuje svou rozsáhlou literaturou zvláště přísně vědeckých oborech... Tak každý slovanský národ dává druhému to, co má a co ten druhý potřebovati může.“ ([2], 317) „Slovanská politika v Rakousích ale neznamená snad tolik, aby vláda chtěla všechny ostatní své neslovanské národy násilím nebo chytře, hned aneb budoucně poslovaniti, slovanská politika znamená tolik, aby vláda podle možnosti své podporovala všude snažení Slovanů svých k utužení a k rozkvětu jejich národní platnosti, aby jim nezabraňovala nýbrž pomáhala státi se materiálně i duševně mocnými národy.“ ([2], 320 – 321)²⁹

²⁸ „Národnia budúcnosť.“ In: *SN* VI, 1873, č. 6.

²⁹ O nesprávnosti požiadavky kultúrno-politického zjednotenia Slovanov, s ktorou obidvaja autori nesúhlasili, Karel Havlíček Borovský píše. „Nedá se nikdy zabrániti, aby myšlenka nová a veliká vedle mnohého užitku, který národu přináší, nevedla také z druhé strany ku krajnostem (excentricitám) a k přepjatostem. Taková přepjatost a krajnost jest u mnohých touha a přání po jednotvárnosti (uniformitě) slovanské... Jest to vůbec již smutný osud člověka, že chtěje sobě pomoci od jednoho zlého, tím hlouběji do druhého upadá.“ ([2], 316) Ján Palárik to vyjadruje obdobnou myšlienkou: „Žiaden kmeň slovanský nechce stratiť svoju samostatnosť, nechce byť od druhého kmeňa slovanského pohltutý alebo ujarmený a len natoľko chce mať spolky s druhým kmeňom, nakoľko tieto jeho zvlášnej kmeňovitosti a ná-

Záver. Napriek tomu, že sa individualizačné národné koncepcie v rámci Slovanstva presadili, zostáva myšlienka slovanskej vzájomnosti významnou platformou, ktorá určuje stratégiu spolupráce jednotlivých národno-emancipačných hnutí Slovanov. Jej postupné rozšírenie na sféru politiky načrtnuté Palárikom bolo prirodzenou súčasťou rozvoja národotvorných prístupov, ktoré hľadali zdroje svojej legitimity ako vo svojej kultúrnej špecifickosti, „kmeňovitosti“, tak aj na prieniku spoločných záujmov. Tie im poskytla reinterpretovaná teória slovanskej vzájomnosti a jej doplnenie o jednotiaci rozmer občianskych cieľov. Nová škola pod ním chápala rozvoj politickej slobody a národnej rovnoprávnosti,³⁰ čím špecifickým spôsobom nadviazala na Štúrovu myšlienku jednoty v mnohom a rozvinula ju.³¹ V jej odkaze teda osobito pokračovala aj redakcia Slovenských novín so svojím politickým programom rešpektovania kultúrnej rôznorodosti pri zachovaní politicky jednotného Uhorska. Ich zdôrazňovanie kultúrnej individuálnosti sa už neopieralo o Hegelovu schému dejinného vývoja, a tak sa predstava politického slavianofilstva Štúrových nasledovateľov stala pre nich neakceptovateľná. Integračný multikulturalizmus Novej školy nachádzal jednotiaci prvok v uhorskom vlastenectve. Slovanská vzájomnosť sa aj z tohto dôvodu v ich náhlade koncentrovala na slobodnú politicko-kultúrnu spoluprácu pri zachovaní osobitého charakteru jednotlivých národných spoločenstiev. Takto formulovaný multikulturalizmus sa stáva pilierom ich politickej aktivity, ktorá paralelne vyzdvihuje individuálny význam národnej kultúry pre uhorský občiansky národ. Cestu

rodnej samostatnosti nielen nebezpečenstvom nehrozia, ale takú aj vzájomne napomáhať a proti vnútorným i vonkajším nepriateľom garantovať súce sú. Nie teda centralizácia, ale spolčovanie možné je medzi Slovanmi a len toto posledné kmene slovanské zosilniť a oblažiť môže. Nie jeden sústredený veľký štát slovanský, ale toľko samostatných a slobodných štátov slovanských koľko vyvinutých kmeňov, je cieľom politiky z náuky o vzájomnosti slovanskej vyplývajúcej. A týchto samostatných a slobodných štátov slovanských spojivo jedine možné a prospešné podľa môjho náhľadu je... národné spolčovanie.“ ([5], 186) Bližšie pozri „O vzájomnosti slovanskej.“ In: ([5], 173 – 190). Pripomenieme, že aj F. Palacký videl vo federatívnom u- sporiadaní Rakúska jedinú možnosť zachovania štátnej integrity. „Nemusím ani opakovať, že slobodu a nasledovne i trvanie Rakúska len vo federatívnom sjednotení všetkých jeho národov spatrovať môžem. Rakúsko, čo štát, môže v budúcnosti len na federalistickom základe obstať, alebo vôbec ani neobstojí.“ „List Fraňa Palackého.“ In: SN VI, 1873, č. 89.

³⁰ Palárik to formuloval nasledovne: „Občianska a politická sloboda ľudu zaviera v sebe aj slobodu národnosti, ktorá sa tu na slobode svedomia a presvedčenia zakladá a následovne je so slobodou náboženskou totožná, ktorú teda utlačovať je tu hriech proti slobode svedomia a náboženstva, čo sa v slobodnom štáte nijako trpieť nemôže.“ ([5], 66 – 67)

³¹ Pozri napr. Štúrovu stať *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí*, kde v kontexte obhajoby práva na rozvoj vlastného spisovného jazyka a literatúry píše: „Slovanský život je rozložitý ako lipa na moc konárov, národ je jeden, ale jeden v rozmanitostiach, i nech teda je rozmanitosť táto ale v jednote aj duchovnom živote našom zjavná, nech duchovný život náš na základe našej prirodzenej životnosti, ktorá je národná kmeňovitosť, stojí, a tak bude život nálezitý, na dobrých základoch postavený.“ ([7], 244) Bližšie pozri in ([7], 233 – 340).

k takejto forme spoločenskej koexistencie, ktorá je založená na akceptovaní plurality a kultúrnej rozmanitosti, hľadali reprezentanti Novej školy v neustálom propagovaní myšlienky občianskej rovnoprávnosti. Iba jej uplatňovanie im totiž umožňovalo formulovať procedurálny, zákonný rámec práv tak, aby uznanie autonómnosti v kultúrnej oblasti národov zo strany štátu viedlo k upevneniu občianskej rovnosti všetkých obyvateľov monarchie a nakoniec aj k upevneniu politickej integrity Uhorska.³²

Idea slovanskej vzájomnosti v liberálnom prístupe Novej školy vychádzala z princípov partikularizmu a heterogenity, prospešných pri slobodnom vývoji povedomia národnej individuality a celkového charakteru spoločnosti. Z tohto dôvodu sa ťažisko politickej činnosti Novej školy nachádza primárne v rovine úsilia o rozvoj vlastnej národnej identity, ktorej zreteľnejšie kontúry rozširovali zároveň aj možnosti rastu občianskeho povedomia ako legitímneho prostriedku na získanie základných politických schopností a politickej dôležitosti. Tento predpoklad sa odráža aj na úvahách o význame slovanskej vzájomnosti a stáva sa cieľom nielen Novej školy a jej zakladateľov J. Palárika, J. N. Bobulu, J. Mallého a ďalších na strane Slovákov, ale nachádza zástancov aj v radoch napr. českých mysliteľov tej doby, akými boli K. H. Borovský, F. Palacký či Rieger. Slovanská vzájomnosť tak začala nadobúdať nový občiansko-národný charakter, ktorý výrazným spôsobom determinoval politické ciele a vízie slovanských národov v Rakúsko-uhorskej monarchii. Ich novým horizontom sa tak stáva dobrovoľná spolupráca založená na ideách občianskej a kultúrnej rovnoprávnosti, ktorá tenduje k federalizovanému usporiadaniu štátu ako najvhodnejšiemu usporiadaniu multikultúrnej spoločnosti monarchie.

LITERATÚRA

- [1] BARŠA, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. Brno, CDK 2003.
- [2] BOROVSÝ, K. H.: *Dílo II*. Praha, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan. Československý spisovatel 1986.
- [3] BOROVSÝ, K. H.: *Duch národních novin*. Praha, Odeon 1971.
- [4] MARTINKOVIČ, M.: „Ideový prínos Novej školy do národotvorného myslenia.“ In: *Filozofia* 59, 2004, č. 10, s. 804 – 818.
- [5] PALÁRIK, J.: *Za reč a práva ľudu*. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956.

³² Nadčasovosť takéhoto filozofického prístupu je dokumentovateľná aj v politických víziách moderných demokracií 20. storočia, napr. aj v teoretických prácach J. Habermasa, ktorý v obdobnom filozofickom diskurze zdôraznil význam oddelenia eticko-kultúrnej od eticko-politickej integrácie. Obdobne P. Barša v kontexte problematiky občianskej integrácie kultúrne rôznorodých spoločenstiev upozorňuje aj na to, že ústredný, tzv. „legalizovaný éthos“ takejto spoločnosti musí v rámci „politické integrácie v jednom občianskom národě jako eticko-politickém společenství respektovat rovná práva eticko-kulturních společenství integrovaných kolem jejich vlastních životných forem a koncepcí dobra“ ([1], 88).

- [6] PICHLER, T.: „Skryté a nechcené politikum slovanskej vzájomnosti (konceptia Jána Kolára).“ In: *Fenoméni Slovanstva I*, Prešov 2004, s. 77 – 86.
- [7] ŠTÚR, L.: *Reči a state*. Bratislava 1953.
- [8] V.: „Slovanská otázka a Ján Palárik.“ In: *Prúdy II.*, č. 1.
- [9] VÁROSSOVÁ, E.: „Kultúrny nacionalizmus Jána Kollára.“ In: *Filozofia* 50, 1995, č. 12, s. 654 – 662.
- [10] *Slovenské noviny*, roč. 1868 – 1874.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu VEGA č. 2/4129/25.

Mgr. Marcel Martinkovič
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR